

Mi változott az új helyesírási szabályzatban?

Dr. Ludányi Zsófia, MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest

Sokak fejében él az az elképzelés, hogy a helyesírás megtanulhatatlan, mert a szabályok állandóan változnak. Ez az állítás azonban téves. A helyesírási szabályzat 11. kiadása (a továbbiakban AkH.¹¹) 1984-ben jelent meg, az utána következő harminc évben nem történt változás a szabályokban. Az utóbbi években időnként fel-felröppentek olyan hírek a sajtóban, hogy megjelent a helyesírási szabályzat 12. kiadása (AkH.¹²), ez azonban sokáig álhírnék bizonyult (mindenesetre jól mutatja, mennyire foglalkoztatja a helyesírás kérdése a közvéleményt).

Az új szabályzat, a 12. kiadás 2015 augusztusának végén került a könyvesboltokba. Hivatalos sajtóbemutatója szeptember 3-án volt. Az új szabályzat már érvényben van, de ezzel együtt még egy évig (2016. szeptember 1-jéig) írhatjuk a szavakat az AkH.¹¹ szerint is.

Az 12. kiadással kapcsolatban azt érdemes tudni, hogy jelentős változások nem történtek, szabályszerű változás kevés van, jobbára inkább egyes szóalakok írásmódja lett más. Hogy megkönnyítsék a nyelvhasználók dolgát, az új szabályzathoz egy változáslistát csatoltak a szerzők, amely tartalmazza a megváltozott helyesírású szavakat, illetve egy leírást is mellékeltek arról, hogy mely szabálypontokban történt változás (akár lényegi, akár csak formai, stilisztikai).

Az új helyesírási szabályzatban a következő típusú módosítások történtek:

- Kijavították a régi szabályzat nyilvánvaló hibáit, elírásait.
- A régi szabályzat néhány helyen pontatlanul megfogalmazott szövegét pontosították.
- Az AkH.¹¹ sokszor használta a *sok/kevés* jelzőt egyes kivételes írásmódú szavak esetén anélkül, hogy kimerítő, teljes listát adott volna meg. Az AkH.¹² igyekezett ezt orvosolni és teljes kivétellistákat adni.
- A szabályzatot átstrukturálták, egyes részek máshová kerültek.
- Néhány, az AkH.¹¹-ben tárgyalt szabály(pont) kikerült az AkH.¹²-ből, mert nem a helyesírás témakörébe tartozik (pl. az asszonynévváltozatok, a géptípusok írásmódja).

- Bizonyos szabályok enyhébbek lettek, fakultatívvá váltak. Ilyen például a *h* végű főnevek *-val/-vel*, illetve *-vá/-vé* ragos alakjára vonatkozó szabály: korábban csak a *méhvel*, *méhvél* volt a normának megfelelő forma, az új szabályzat (figyelembe véve, hogy a kiejtés ingadozik) megengedi a *méhhel*, *méhhé* alakot is. Hasonlóan vagylagos lett az *1-jén* ~ *1-én* írásmód (korábban csak az *1-jén* volt helyes).
- Bizonyos szabálypontokat kiegészítéssel láttak el, és néhány új szabálypont is született a korábban nem szabályozott kérdések tisztázására.

Nem győzzük hangsúlyozni, hogy az utóbbiból (a szabálypont tartalmi megváltozása, illetve új szabálypontok) igen kevés van.

Tekintve, hogy a szaknyelvi és a köznyelvi helyesírási szabályzatok szorosan összefüggnek egymással, természetesen a szaknyelvi helyesírások, így **az orvosi nyelv helyesírása is érintett**. Felhívjuk azonban a figyelmet, hogy az orvosnyelv-specifikus szabályok maguk (pl. mikor írjunk magyarul, mikor idegenesen) nem változtak, új szaknyelvi helyesírási szabályzat nem jelent meg. A szabályszerű változások (melyekből egyébként nincs sok) viszont természetesen hatással vannak az orvosi nyelv szókészletének elemeire is (pl. a szótagszámlálás szabályának változása, erre később még visszatérünk).

Mint korábban írtuk, jobbára inkább egyes szóalakokat érintett a változás. Ezek között van olyan, ami nemcsak köznyelvi szó, hanem egyben az orvosi szaknyelv szókészletének is eleme. Megváltozott például a helyesírása a rózsahimlő latin megnevezésének: korábban ugyanis a köznyelvi (magyaros) írásmódja a hosszú *ó-s rubeóla* volt, az új szabályzat szerint *rubeolának* írjuk a nem orvos olvasóknak szánt szövegekben is. (Az írásgyakorlat ugyanis korábban is így járt el, valószínűleg szerepe volt ebben a kiejtésnek is, amely rövid *o*-val ejtette.) Szintén hosszúról rövidre változott a *reverzibilis* írásmódja, amely az AkH.¹¹ szerint *reverzibilis* volt, de feltehetőleg itt is az történt, hogy a helyesírási kodifikáció figyelembe vette a kiejtés megváltozását. (Habár tény, hogy a több mint harminc évvel ezelőtti kiejtésről nincsenek adataink.)

A továbbiakban ismertetünk néhány olyan szabálypontot, ahol némi módosítás történt.

Az AkH.¹¹ a 138., az AkH.¹² a 139. pontban ismerteti a szótagszámlálás szabályát (nem hivatalos nevén az ún. 6:3-as szabályt). (Erről a szabályról az Amega 2014. júniusi számában írtunk részletesen.) E szabály szerint a többszörös összetételeket (vagyis a legalább három szóból álló összetételeket) kötőjellel tagoljuk (illetve az új szabályzat szerint **tagolhatjuk**) a fő összetételi határon: *májsejt-regeneráció, légcsőnyálkahártya-gyulladás*. Jelentős változás, hogy míg a régi szabályzat szerint a toldalékok közül nem számítanak bele a szótagszámba a jelek és a ragok, de a képzők igen, addig az új szabályzat kiterjesztette ezt az *-i* képzőre is. Miről is van itt szó? Vegyük például az *írásjelhasználat* szót, amely többszörös összetétel, de mivel csak hat szótagból áll, egybeírjuk. Ha azonban *-i* képzővel látjuk el, az AkH.¹¹ szerint a képzőt bele kell számítani a szótagszámba, ami viszont így pont 7 lesz, tehát az *-i* képzős alak a régi szabályzat szerint már kötőjellel írandó: *írásjel-használati*. Hasonló példák: *kerékpárjavítás*, de: *kerékpárjavítási*, *vendéglátóipar*, de: *vendéglátó-ipari*. Az efféle (szemmel láthatóan nem túl szerencsés) eseteket kiküszöbölendő enyhítette az AkH.¹² a képzőkre vonatkozó megkötést: vagyis a toldalékolts alakok esetén a jelek, a ragok, és a képzők közül az *-i* képző nem számít bele a szótagszámba. Ugyanakkor egyéb képzők továbbra is beleszámítanak, például az *-s* (*-os/-es/-ös*). Így ha azt írjuk, *légcsőporclágyulás*, még egybe kell írni, ha viszont *-os* képzővel látjuk el, a szótagszám elérte a kritikus 7-et, tehát kötőjelezünk: *légcsőporc-lágyulásos*. A *vércukorterhelés* egybeírandó, az *-i* képzős *vércukorterhelési* úgyszintén, mert bár a szótagszáma 7 lett, az új szabályok szerint az *-i* képző nem számít bele (vagyis az *-i* képző nélküli tő szótagjait számláljuk).

Az orvosi nyelv szempontjából fontos lehet a 141. c) pontnak (a harmadik mozgószabálynak) azon kiegészítése, hogy a szaknyelvekben bizonyos esetekben – az értelem pontosabb tükröztetése érdekében – nem kifogásolható a nagyköjtjel használata. (A mozgószabályokról az Amega 2014 augusztusi számában írtunk részle-

tesen.) Arról van szó, hogy léteznek olyan többszörös szókapcsolatok, amelyekben a két tag egyetlen egységként kapcsolódik egy harmadik elemhez, ilyenkor az egyetlen egységet alkotó szókapcsolat tagjait kötőjellel kötjük össze, a harmadik elemet pedig különírjuk: *réz-arany ötvözet, vér-agy gát, áll-jugulum távolság*. Mivel az orvosi nyelvben az írásgyakorlat egyébként is hajlik ilyen esetekben a nagyköjtjel használatára (különösen akkor, ha az első két tag között valemestől valameddig viszony van), az akadémiai szabályozás támogatja, vagy legalábbis megengedi a nagyköjtjeles írásmódot.

Megváltozott az *-sz* végű főnevek és a *-szerű* utótagok kapcsolásának szabálya is. A *panasz, isiász, tífusz* stb. szavakhoz kapcsolva *panasz-szerű, isiásszerű, tífuszszerű* lesz az AkH.¹² szerinti írásmód, szemben a korábbi *panasszerű, isiásszerű, tífusszerű* alakokkal, vagyis nem egyszerűsítjük a kétjegyű betűket.

A kettőzött mássalhangzóra végződő utónevek toldalékolása is megváltozott. Míg korábban a *Mariannal, Ivettől* volt a szabályoknak megfelelő írásmód (vagyis a toldalékolás következtében egymás mellé kerülő három azonos mássalhangzót jelölő betűt kettőzöttre egyszerűsítették), az AkH.¹² szerint kötőjellel kapcsoljuk a toldalékokat: *Mariann-nal, Ivett-től*. Ez a szabály az AkH.¹¹ szerint csak a családnevekben érvényesült, a többi tulajdonnévtípusról (pl. intézménynevek, földrajzi nevek, márkanevek) nem esett szó (az Osiris Helyesírás ugyanígy járt el a többi tulajdonnévtípus esetén is). Az AkH.¹² szerint minden tulajdonnévnel úgy járunk el, hogy a kettőzött mássalhangzóhoz kötőjellel kapcsoljuk a toldalékokat (ha három azonos mássalhangzó kerülne egymás mellé). ■

Felhasznált irodalom

1. AkH.¹¹ = A magyar helyesírási szabályai 1994. Tizenegyedik kiadás, tizenegyedik, példanyagában átdolgozott lenyomat. Akadémiai Kiadó, Budapest.
2. AkH.¹² = A magyar helyesírási szabályai 2015. Tizenkettedik kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest.
3. Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004. Helyesírás. Osiris Kiadó, Budapest.